

original scientific article
received: 2015-04-26

UDC 75.044:929Calza Antonio

SLIKE BITK ANTONIA CALZE V ZBIRKI NARODNEGA MUZEJA SLOVENIJE IN NARODNE GALERIJE V LJUBLJANI

Gašper CERKOVNIK

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1001 Ljubljana, Slovenija
e-mail: gasper.cerkovnik@ff.uni-lj.si

IZVLEČEK

V zbirkah Narodnega muzeja Slovenije in Narodne galerije v Ljubljani so tri slike bitk, ki jih je italijanski umetnostni zgodovinar Federico Zeri pripisal pomembnemu italijanskemu slikarju bitk Antoniu Calzi. Slike v Narodni galeriji sta že več desetletij znani kot deli tega avtorja, povezava s sliko iz Narodnega muzeja v Sloveniji pa se je medtem izgubila. Članek natančneje predstavlja tudi zgodovino raziskav, ki je med drugim tesno vezana na problem provenience slik iz Federalnega zbirnega centra.

Ključne besede: Antonio Calza, Jacques Courtois, Matteo Stom, slikarji bitk, Narodni muzej Slovenije, Narodna galerija v Ljubljani

DIPINTI CON SCENE DI BATTAGLIA ATTRIBUITI AD ANTONIO CALZA NELLE COLLEZIONI DEL MUSEO NAZIONALE DI SLOVENIA E DELLA GALLERIA NAZIONALE DI LJUBLJANA

SINTESI

Nelle collezioni del Museo nazionale e della Galleria nazionale a Ljubljana sono presenti tre dipinti con scene di battaglia, attribuiti da Federico Zeri ad un importante pittore di questo genere, Antonio Calza. Il presente studio si dedica alle questioni storiografiche, soprattutto in connessione alla provenienza dei quadri pervenutici tramite il cosiddetto »fondo federale« dei beni artistici confiscati dalle collezioni private subito dopo la seconda guerra mondiale.

Parole chiave: Antonio Calza, Jacques Courtois, Matteo Stom, I pittori di battaglia, Museo nazionale di Slovenia, Galleria nazionale di Ljubljana

Slovenske javne zbirke se ponašajo z veliko količino kvalitetnih umetnin, ki jih stroka še ni temeljiteje obravnavala, zato jim javnost ni namenila večje pozornosti. Vzrok za to je sicer že v samem obsegu in bogastvu naše umetnostne zbirke, v veliki meri pa je položaj zaostrijo bolj kot ne nenadzorovano plenjenje zasebnih zbirk po drugi svetovni vojni in njihovo zbiranje v Federalnem zbirnem centru (FZC). Ob tem je bilo izgubljenih veliko dragocenih podatkov o provenienci, ki bi lahko pomagali pri boljši opredelitvi avtorstva ter časa in okoliščin nastanka umetnin.¹ Primer treh slik, pripisanih danes manj znanemu, za časa svojega življenja pa zelo uspešnemu italijanskemu slikarju Antoniu Calzi iz Verone, dobro kaže, kakšno usodo so doživljale umetnine ter na kakšen način se je umetnostnozgodovinska stroka lotila reševanja tega problema, pri čemer je imel izjemno vlogo italijanski umetnostni zgodovinar Federico Zeri. Namen članka sicer ni polemiziranje o povojnih dogajanjih, temveč predvsem predstavitev treh pomembnih umetnin v dveh najpomembnejših slovenskih muzejskih zbirkah in predstavitev njihove usode.

Od omenjenih treh slik hrani Narodna galerija dve (trenutno nista na ogled), Narodni muzej pa eno, ki je na ogled v muzejski postavitvi v gradu Turjak. Vse tri slike srednje velikega formata prikazujejo konjeniško bitko med evropskimi in turškimi vojaki pred trdnjavami ali utrjenimi mesti. Po formatu sta si zelo blizu ena od galerijskih slik in muzejska slika (pr. 90 × 120 cm) (Sl. 1, 2),² druga galerijska slika pa je nekoliko manjša (67 × 69,5 cm) (Sl. 3).³ Osnovna kompozicija večjih slik je zelo podobna: v ospredju je na nižji vzpetini skupina bojujočih se konjenikov, na levi se v daljavo razteza ravnina z bitko pred mogočnim obzidjem, na desni pa se dviga pobočje, izza katerega se dvigajo oblaki na ozadju modrega neba. V nekaterih podrobnostih pa se sliki razlikujeta. Na galerijski sliki je boj konjenikov postavljen bolj v ospredje, od ozadja pa ga ločuje oblak dima, ki prekriva večino obzidja in trdnjav. Obzidje, kot kaže, ne ščiti mesta, saj za njim ni opaziti civilnih stavb ali vsaj vrhov zvonikov, povsem neposeljeno pa je tudi gorsko pobočje. Na muzejski

sliki je skupina konjenikov pomaknjena bolj v ozadje in na desno. Povsem je vidno mogočno obzidje z utrjenim vhodom v ospredju, na gorskih vrhovih pa stojita trdnjavi oziroma utrjeni mesti. Slika manjšega formata je kompozicijsko bližje prvi, le da tu skupina konjenikov skoraj povsem zapolnjuje prvi plan, v ozadju na levi izza dima gleda samo vrh trdnjave, na desni pa se odpira pogled na ravnino, kjer prav tako potekajo boji. Gore v ozadju so manj strme, oblaki pa so skoraj povsem zapolnili nebo.

Slike imajo sicer precej zapleteno provenienco, ki pa žal ne sega posebej globoko v preteklost. Manjši sliki, ki je prišla v Narodno galerijo z nakupom leta 1930, lahko sledimo do Strahlove zbirke in nato do graškega trga z umetninami v drugi polovici 19. stoletja. Platno je bilo verjetno – kakor sporoča inventar ob prodaji zbirke iz leta 1930 – prodano Edvardu in Karlu Strahlu v Gradcu okoli leta 1868.⁴ Šele v katalogu ob ureditvi stalne zbirke evropskih slikarjev sta Federico Zeri in Ksenija Rozman objavila podatke iz starih etiket, nalepljenih na spodnji letvi podokvira, s čimer sta provenienci sledila do Benetk (Zeri, Rozman, 1997, 68; Zeri, Rozman, 2000, 70). Na manjši etiketi je napisana samo številka 86, iz napisa na večji etiketi, ki se glasi: »I. R. STRADA F. / Da VERONA P. / per Venezia«, pa je razvidno, da je slika v Benetke prišla iz Verone. Približno lahko ugotovimo tudi, kdaj se je to zgodilo. »I. R. STRADA F.« je krajšava za Imperial-Regia Privilegiata Strada Ferrata Ferdinanda Lombardo-Veneta. Železniška trasa med Vicenzo in Verono (»P.« na etiketi je okrajšava za danes staro železniško postajo Porta Vescovo) je bila inavgurirana julija 1849, železniška družba cesarja Ferdinanda pa je bila privatizirana in preimenovana leta 1856 (Bernardello, 1996, 491). Slika je torej Verono zapustila na začetku petdesetih let 19. stoletja.

Večji sliki sta prišli v javno last po koncu druge svetovne vojne iz Federalnega zbirnega centra, tja pa sta prišli od neznano kod. Slika v Narodni galeriji je bila od leta 1951 v upravi takratne Akademije upodablja-jočih umetnosti in je bila namenjena akademski galeriji. Leta 1960 so jo restavriral in večkrat razstavili

1 Za kratek pregled okoliščin nastanka in pomembnosti FZC za zbirko Narodne galerije glej: Zeri, Rozman, 1997, 22–23; Zeri, Rozman, 2000, 22–23. Jednat in zelo ilustrativen opis delovanja FZC najdemo še pri: Baš, 2004, 146. Na tem mestu bi se za vsa opozorila in napotke posebno rad zahvalil gospe dr. Kseniji Rozman.

2 Podatki o sliki v Narodni galeriji v Ljubljani: Antonio Calza, Bitka pred obzidjem; med 1712 in 1716; olje na platnu; 93 × 122,5 cm; evidenčna št. ZD S 1993001 (Zeri, Rozman, 2000, 71). Kot me je opozorila dr. Ksenija Rozman, so v katalog stalne zbirke v angleščini vključena tudi nova spoznanja, tako da je to trenutno najbolj referenčno delo za t. i. zbirko evropskih slikarjev. Bolj natančna letnica nastanka je objavljena na spletno dosegljivem katalogu stalne zbirke: <http://www.ng-slo.si/si/zbirke-in-register/evropski-slikarji/italijanski-slikarji-in-italijanske-sole/bitka-s-turki-pred-obzidanim-mestom-antonio-calza?workId=1923> (21. 4. 2015). Narodni muzej Slovenije: Neznani avtor, Bitka med turško in krščansko vojsko; konec 17.–zač. 18. stol.; olje na platnu; 87 × 124 cm; inv. št. N 13325 (Horvat, Kos, 2011, 237).

3 Antonio Calza, Bitka s Turki; brez datacije; olje na platnu; 67 × 69,5 cm; inv. št. NG S 983. Spletno dosegljiv katalog stalne zbirke: <http://www.ng-slo.si/si/zbirke-in-register/evropski-slikarji/italijanski-slikarji-in-italijanske-sole/bitka-s-turki-antonio-calza?workId=1922> (21. 4. 2015).

4 Polec, 1930, 168; Strahlova zbirka št. 361: »Angeblich Courtois Le Bourguignon. 361. Reitergefecht vor einer Festungsmauer. Leinwand 66 cm hoch, 69 cm breit. In Graz erworben. Näheres nicht bekannt. Die Bezeichnung von Künl beigesetzt. – Narodna galerija«. Glej tudi: Komič, 2009, 208.

Slika 1: Antonio Calza, Bitka s Turki pred obzidanim mestom, Narodna galerija (Akademija za likovno umetnost in oblikovanje (ZD S 1993001), © Narodna galerija, Ljubljana)

Figure 1: Antonio Calza, Battle Against Turks Before a Fortified City, National Gallery of Slovenia, Ljubljana (Academy of Fine Arts and Design (ZD S 1993001) © National Gallery of Slovenia)

v Narodni galeriji, leta 1994 pa so jo predali Narodni galeriji za razstavitev.⁵ Tudi drugo sliko so v FZC leta 1951 izročili Narodnemu muzeju, ki jo je med letoma 1956 in 1997 posojal Dolenjskemu muzeju v Novem mestu. Leta 1967 naj bi bila slika restavrirana, leta 2002 je bila razstavljena na razstavi *Theatrum vitae et mortis* v Narodnem muzeju, leta 2009 pa zopet posojena drugi ustanovi, tokrat Javnemu zavodu Trubarjevi kraji, ki med drugim upravlja grad Turjak. Danes je slika razstavljena na Turjaku (Horvat, Kos, 2011, 237; Horvat, 2002, 136 (tu podatek o restavriranju)). Iz podatkov o provenienci torej ne moremo ugotoviti veliko o izvoru slik in kontekstu njihovega nastanka: slika manjšega formata je, kakor kaže, prišla v Srednjo Evropo šele v drugi polovici 19. stoletja, o slikah večjega formata pa ne vemo niti tega, čeprav je glede na način pridobivanja umetnin v FZC najbolj verjetno, da prihajata iz kakšne starejše zbirke na Slovenskem.

Pri sliki manjšega formata imamo poleg podatkov o provenienci na voljo tudi zanimiv podatek o morebitnem avtorstvu. Na sami sliki je levo spodaj zanimiv »podpis« *»Purginion pinxit«*, ki pa ni izviren. Karel Strahl je v svojem inventarju namreč napisal, da je napis dodal slikar

Pavel Künl, ki je bil njegov glavni restavrator (Polec, 1930, 60; Jaki, 2000, 131). Čas nastanka podpisa lahko dokaj ozko zamejimo s časom nakupa slike okoli leta 1868 in Künlovo smrtjo leta 1871. Že oče in sin Strahl sta torej sliko zelo verjetno kupila kot domnevno delo Courtoisa Le Bourguignona, kakor je Karel napisal šestdeset let pozneje v inventarju – Künlov »podpis« je namreč samo v francoski obliki zapisan italijanski vzdevek tega pomembnega slikarja, ljubljanski slikar in restavrator češkega porekla pa česa takega najbrž ne bi naredil na lastno roko. Čeprav je Zeri to atribucijo zavrnil, je še vedno pomembna za interpretacijo slike, saj je bil Le Bourguignon eden od učiteljev Antonia Calze. Pod imenom Courtois Le Bourguignon sta sicer znana dva slikarja, brata Jacques in Guillaume Courtois, rojena v Saint-Hippolytu ob reki Doubs v Franciji, blizu švicarske meje. Oba sta večino svojega življenja preživela v Italiji, tako da sta znana tudi po italijanizirani obliki imen Giacomo in Guglielmo Cortese.⁶ Po kraju rojstva sta v Italiji dobila še vzdevek »il Borgognone«, torej »Burgundijec« (predhodnica današnje regije Franche-Comté, kjer je Saint-Hippolyte, je bila svobodna grofija Burgundija – Franche Comté de Bourgogne). Ne glede na to ni dvoma, katerega od bratov

⁵ Cevc, 1960, 24; Zeri, 1983, 40; Zeri, Rozman, 1997, 69. V katalogu iz leta 1993 je sicer navedeno, da je slika v lasti Narodne galerije (Zeri, Rozman, 1993, 54), vendar je v katalogu iz leta 1997 kot lastnica navedena Akademija za likovno umetnost, prav tako pa v angleškem prevodu kataloga iz leta 2000 (Zeri, Rozman 2000, 71) in v trenutno dostopnem spletnem katalogu (glej op. 2).

⁶ Z italijanskem imenom sta na primer uvrščena v najpomembnejši umetnostnozgodovinski leksikon *Allgemeines Künstlerlexikon* (Graf, 1999a; Graf, 1999b).

sta Strahla imela v mislih: starejšega Jacquesa, ki velja za enega najpomembnejših evropskih slikarjev bitk, zato so ga imenovali tudi Giacomo Borgognone delle Battaglie. Leta 1621 rojeni Jacques se je slikarstva začel učiti pri očetu. Skupaj še z dvema mlajšima bratoma je že leta 1636 odšel v Milano, kjer se je priključil španski vojski. Tako je postal eden redkih slikarjev bitk, ki je vsebino svojih slik celo doživel. Po treh letih vojaščine, v katerih je veliko risal in slikal, je odšel v Bologno, kjer je na njega postal pozoren Guido Reni, v stiku pa je bil tudi s številnimi drugimi lokalnimi mojstri. Okoli leta 1639/1640 je z bratoma prispel v Rim, kjer naj bi ga za specializacijo za slikanje bitk nagovoril Michelangelo Cerquozzi, pomemben predstavnik kroga žanrskih slikarjev bamboccianti-jev. Takrat se je začela njegova kariera strmo vzpenjati in že kmalu je postal izjemno slaven. V nasprotju s svojimi italijanskimi predhodniki Jacques na slikah praviloma ni poudarjal protagonistov (vojskovođij itn.) ali moralnih sporočil, temveč se je bolj osredotočal na detajle bitke z vsemi realističnimi posledicami, opazno pa je bilo tudi njegovo dobro poznavanje bitk Salvatorja Rose (Lallemand-Buyssens, 2010). V naslednjih desetletjih je delal skoraj izključno za najpomembnejše italijanske naročnike (predvsem za princa Matijo Medičejskega, vojskovođjo in guvernerja Siene) in veliko potoval. Leta 1657 je po smrti žene v Rimu stopil v jezuitski red, kjer je vse do smrti leta 1676 poleg prevzemanja redovnih naročil še vedno slikal tudi bitke. Glede na njegovo uspešno življenjsko pot ni presenetljivo, da so njegov tip upodabljanja bitk, ki je bil tako priljubljen med naročniki, začeli posnemati številni slikarji, kot so Pandolfo Reschi, Francesco Simonini in seveda Antonio Calza (Graf, 1999a; Chiarini, 1989, 71–77; Sestrini, 1999, 154–158). Z ozirom na priljubljenost njegovih bitk in sposobnost posnemovalcev – posebej, če so se kakor Calza pri njem celo izšolali – ni presenetljivo, da so bile številne slike pozneje napačno pripisane velikemu francosko-italijanskemu slikarju.

Kako težavno je lahko atribuiranje slik tega tipa, kaže tudi sicer razmeroma kratka zgodovina raziskav omenjenih slik večjega formata. Sliki sta bili v naši literaturi do sedaj povezani samo enkrat, kar je najbrž vsaj delno posledica hranjenja v različnih zbirkah in delno tudi njune nedostopnosti.⁷ Sliki je skušala prva umetnostnozgodovinsko opredeliti Anica Cevc v okviru razstave v Narodni galeriji leta 1960 (Cevc, 1960, 24). Razstava je bila sicer omejena samo na slike, ki so bile takrat v Ljubljani, tako da je bila njena analiza namenjena sliki v Narodni ga-

leriji. Anica Cevc je to sliko pripisala Matteu Stomu, v Benetkah delujočemu slikarju iz Val Gardene domnevno flamskega porekla, sliko iz Narodnega muzeja, ki je bila takrat v Novem mestu, pa je označila za pendant galerijski. Matteo Stom (1643–1702) naj bi se izšolal pri enigmatičnem slikarju krajini in bitk Orlandiniju, podobni zgledi in morebitno osebno poznanstvo s Calzo pa je privedlo do zelo podobnega sloga in rešitev – v beneških zbirkah je namreč lahko poleg del Antonia Calze videl tudi več Bourguignonovih del (Pallucchini, 1993, 323; Sestrini, 1999, 500–501).

Karel Strahl in Anica Cevc sta torej vsaj približno ustrezno avtorsko opredelila slike, nov predlog pa je leta 1983 dal italijanski umetnostni zgodovinar in poznavalec italijanskega slikarstva Federico Zeri.⁸ Zeri je v tesnem sodelovanju s takratno kustosinjo v Narodni galeriji Ksenijo Rozman in na povabilo takratne ravnateljice Narodne galerije Anice Cevc pripravil več katalogov in razstav o obsežnem in problematičnem korpusu slik tujih mojstrov. V razstavo *Tuji slikarji* v Narodni galeriji leta 1983 in v spremljajoči katalog je uvrstil samo sliko bitke v lasti Akademije za likovno umetnost, ki jo je na podlagi primerjav umestil v opus Antonia Calze (Zeri, 1983, 39–40). Calza je kljub uspešni karieri in številnim pohvalam sočasnih kritikov danes slabše znan baročni umetnik.⁹ Vzrok za to lahko iščemo predvsem v slikarjevih številnih izgubljenih delih in njegovi navadi, da svojih del ni podpisoval. Calza se je rodil 23. februarja 1653 v Veroni očetu Giovanniju, ki je bil zlatar ali pasar (Martin, 1997). Že leta 1663 ali nekaj let pozneje (Buscaroli Fabri, 1991, 82) naj bi mladi Antonio, da bi se izognil očetovemu poklicu, zbežal v Bologno, kjer je stopil v učečo se Carlo Cignaniju. Čeprav Cignani sam ni slikal bitk, naj bi ravno on usmeril mladega Calzo v ta žanr in mu priporočil odhod v Rim v šolo enega najpomembnejših baročnih slikarjev bitk, že omenjenega Jacquesa Courtoisa. Calza je to res storil okoli sredine sedemdesetih let 17. stoletja, zagotovo pa pred letom 1676, ko je Jacques Courtois umrl. Calza se je po takratni navadi izpopolnjeval predvsem s kopiranjem mojstrovih slik. Leta 1676 se je vrnil v Verono, kjer se je leta 1682 poročil in kmalu nato po soprogi podedoval veliko premoženje. V Veroni je tudi hitro zaslovel kot slikar; izvedel je več prestižnih slikarskih naročil za tamkajšnje palače in cerkve. Njegovo veronsko kariero je prekinilo izgnanstvo zaradi obtožbe uboja. Zopet se je odpravil v Bologno, kjer je takoj postal častni član *Accademie Clementine*. Od takrat naprej pa

7 Vsaj za zbirko starejše umetnosti v Novem mestu, kjer je bila dolgo časa slika iz Narodnega muzeja, vemo, da je bila zaradi pomanjkanja razstavnih prostorov večino časa v depozitu (Jarc, 1976, 159). Možno je, da je bila slika razstavljena na eni od poletnih razstav, ki jih je Dolenjski muzej namenjal starim mojstrom med letoma 1965 do 1970, vendar ob tem niso bili pripravljene katalogi – za podatek se zahvaljujem kustosu Dolenjskega muzeja Jožefu Matijeviču.

8 O Zeriju in okoliščinah njegovega sodelovanja z Narodno galerijo glej predvsem: Rozman, 1998, 303–310; Rozman, 2000.

9 Antonio Calza do sedaj še ni bil deležen monografske obdelave, tako da najdemo podatke o njegovem življenju in delu predvsem v leksiki in specialističnih monografskih študijah o beneškem slikarstvu in slikarjih bitk. Podatki o njegovem življenju in delu so povzeti po tej literaturi, odstopanja od uveljavljenih predstav pa so citirana sproti v besedilu: Tea., Tea., 1911; Ozzola, 1951, 52–53; Ivanoff, 1974; Magagnato, 1978; Marinelli, 1978; Magagnato, 1991, 317–321; Pallucchini, 1993, 326, 356; Martin, 1997; Sestrini, 1999, 228–229; Marinelli, 2000, 104–110.

Slika 2: Antonio Calza, Bitka med turško in krščansko vojsko, Narodni muzej Slovenije, inv. št. N 13325 (foto: Tomaž Lauko)

Figure 2: Antonio Calza, Battle Between Turkish and Christian Army, National Museum of Slovenia, Inv. Nr. N 13325 (photo: Tomaž Lauko)

vse do svoje smrti je v vseh virih veljal za bolonjskega slikarja. Po smrti druge žene Cristine Corsini, s katero se je poročil leta 1702, je odpotoval v Toskano, leta 1706 pa je zaradi pridobljenih naročil pripotoval v Benetke. Leta 1708 se je poročil s slikarko Angiolo Anese Pakmann, hčerko flamskega slikarja Andreasa Pakmanna, s katero je večkrat sodeloval pri slikarskih projektih. Okrog leta 1710 je v Milanu slikal za avstrijskega generala Martinija, nato pa se je njegov sloves verjetno hitro razširil po habsburški monarhiji, saj naj bi se leta 1712 na povabilo princa Evgena Savojskega odpravil na Dunaj. Zanj je naslikal Zavzetje Beograda ter dva konjeniška potreta z bitko v ozadju, ki se niso ohranili.¹⁰ Leta 1716 se je vrnil v Verono, kjer je umrl 18. aprila leta 1725. Calza je svoj uspeh zgradil predvsem na mojstrskem posnemanju kompozicij in sloga svojega rimskega učitelja: postal je eden vidnejših slikarjev, ki so zapolnili praznino, nastalo po smrti Jacquesa Courtoisa. Naročniki in kritiki so pri Calzi podobno kot pri njegovem učitelju občudovali bitke, mojstrsko umeščene v dramatične pokrajine, in inovativnost pri oblikovanju kompleksnih kompozicij konjeniških bojev. Veliko njegovih najpomembnejših del se žal ni ohranilo do danes, je pa Calza v svoji delavnici izučil številne slikarje tako italijanskega kakor severnega porekla, ki so nadaljevali njegovo tradicijo slikanja bitk še dolgo v 18. stoletje.

Zeri se je pri svoji atribuciji oprl predvsem na primerjave z drugimi deli, pripisanimi Calzi. Pri tem je posebej opozoril na sliko v Museu di Castelvecchio v Veroni,¹¹ na kateri je glavna skupina v sredini z majhnimi odkloni identična z osrednjima konjeniškima figurama na sliki iz Narodne galerije (dvoboj med evropskim konjenikom s puško in turškim bojevnikom na vzpenjajočem se konju). Zeri je poskušal razrešiti tudi vprašanje datacije: domneval je, da sta sliki morda nastali v letih 1712–1716, ko je Calza delal za princa Evgena na Dunaju. Desetletje pozneje je Zeri skupaj s Ksenijo Rozman sodeloval tudi pri razstavi *Evropski slikarji iz slovenskih zbirk*, v katero je vključil še omenjeno sliko manjšega formata (Zeri, Rozman, 1993, 54). Pri tej sliki je zavrnil atribucijo Borgognonu in jo na podlagi tipa in sloga zopet pripisal Calzi. Sliki sta bili skupaj prvič objavljeni šele v katalogu stalne zbirke evropskih slikarjev leta 1997, kjer sta bili povzeti samo kataloški enoti iz prej omenjenih katalogov (Zeri, Rozman, 1997, 68–69), nespremenjeni pa sta ostali tudi v sicer dopolnjenem angleškem prevodu (Zeri, Rozman, 2000, 70–71). Slika iz zbirke Narodnega muzeja v tem času v Sloveniji v povezavi s slikama v Narodni galeriji ni bila nikjer več omenjena, gradivo, hranjeno v Zerijevi fundaciji na bolonjski univerzi (Fondazione Zeri), pa dokazuje, da Zeri slike ni samo poznal, temveč jo je tudi preučil ter jo pripisal Calzi. Kakor kaže, je Rozmanova

¹⁰ Slik posmrtni inventarji princa Evgena ne omenjajo: Wagner, 2009.

¹¹ Zeri navaja inventarno številko 841, nova je 5935-1B841, slika pa ima tudi pendant z inventarno številko 5934-1B845; obe sliki sta veliki 97 × 124,5 cm (Marini, Peretti, 1998, 91; Sestrini, 1999, 232).

BATTLE PAINTINGS OF ANTONIO CALZA IN COLLECTIONS OF NATIONAL MUSEUM
AND NATIONAL GALLERY OF SLOVENIA

Gašper CERKOVNIK

University of Ljubljana, Faculty of Arts, Aškerčeva 2, 1001 Ljubljana, Slovenia
e-mail: gasper.cerkovnik@ff.uni-lj.si

SUMMARY

This paper focuses on three unsigned and undated battle paintings kept in collections of National museum and National gallery of Slovenia in Ljubljana, and were attributed to important Italian battle painter Antonio Calza (1653–1729) by Italian art historian Federico Zeri in collaboration with Slovenian art historian Ksenija Rozman. They each show a battle scene among European and Ottoman cavalry in midst of the larger military conflict in undefined fortified landscape. The painting of smaller format in National gallery was purchased in the 1930's from the collection of Edward and Carl Strahl from Stara Loka, however its provenance can be traced back to Calza's hometown Verona to the middle of the 19th century (fig. 3). Strahl's painting was before Zeri's correction attributed to one of the most prominent European battle painter Jacques Courtois, teacher of Antonio Calza, in Italy, where he spend most of his working life commonly known as Giacomo Borgognone delle Battaglie (1621–1676) (signature "Purginion pinxit" was added by restorer Pavel Künl around year 1870). The history of other two paintings of approximately same format (c. 90 × 120 cm) is more unclear. Both came in public collections from the Federal Collecting Centre, established by new communist regime after World War II. FCC wasn't particularly consistent in keeping records from where certain objects originated. The provenance of paintings is therefore unclear. One of the paintings was given to Academy of Fine Arts for an academy gallery, which was never established (fig. 1). The painting was exhibited for several times in National gallery and is now permanently a part of their European paintings collection. First attribution was made by Slovenian art historian Anica Cevc to Venetian battle painter Matteo Stom (1643–1702), who developed a similar style as Calza. Anica Cevc also connected this painting with the third one, declaring them pendants. The third painting was given to National museum of Slovenia, which almost immediately handed it over to Dolenjski muzej Novo mesto (Museum of Lower Carniola) (fig. 2). Due to lack of exhibition space the painting stayed more or less unseen until the beginning of the new millennia. The connection made by Cevc and Zeri's attribution to Calza was unfortunately never again published in Slovenian, ending in unrecognition of authorship from the part of the National museum. The painting is now a part of permanent exhibition in Turjak Castle. Lack of provenance makes it difficult to determine exact time of their creation – Zeri cleverly suggested the second painting could be painted in the years of Calza's stay in Wiena in 1712 to 1716, which might be true if we could link the painting with one of the older collections in the region.

Keywords: Antonio Calza, Jacques Courtois, Matteo Stom, battle painters

VIRI IN LITERATURA

- Baš, A. (2004):** Nekaj mojih spominov na slovenske muzeje (1930–1979). *Argo. Časopis slovenskih muzejev*, 47, 1, 144–147.
- Bernardello, A. (1996):** La prima ferrovia fra Venezia e Milano. *Storia della Imperial-Regia privilegiata Strada Ferrata Ferdinandea Lombardo-Veneta (1835–1852)*. Venezia, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti.
- Buscaroli Fabri, B. (1991):** Carlo Cignani. Affreschi, dipinti, disegni. Bologna, Nuova Alfa.
- Cevc, A. (1960):** Stari tuji slikarji XV.–XIX. stoletja. I. Ljubljana. Ljubljana, Narodna galerija v Ljubljani.
- Chiarini, M. (1989):** Battaglie. Dipinti dal XVII al XIX secolo delle gallerie fiorentine. Firenze, Centro Di.
- Fondazione Federico Zeri.** Università di Bologna. Archivio di fototeca: http://catalogo.fondazionezeri.unibo.it/hp.jsp?decorator=layout_S2&apply=true&locale=it (2. 4. 2015).
- Graf, D. (1999a):** Cortese, Giacomo. V: Allgemeines Künstlerlexikon, 21. München, Leipzig, K. G. Saur, 364–366.
- Graf, D. (1999b):** Cortese, Guglielmo. V: Allgemeines Künstlerlexikon, 21. München, Leipzig, K. G. Saur, 367–368.
- Horvat, J. (2002):** Anonimni slikar / Unknown artist: Bitka med turško in krščansko vojsko / Battle between the Turkish and Christian armies. V: Lozar Štamcar, M., Žvanut, M. (ur.): *Theatrum vitae et mortis humanae. Prizorišče človeškega življenja in smrti. Podobe iz 17. stoletja na Slovenskem*. Katalog. Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, 136.
- Horvat, J., Kos, M. (2011):** Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije, Ljubljana, Narodni Muzej Slovenije.
- Ivanoff, N. (1974):** Calza, Antonio. V: *Dizionario Biografico degli Italiani*, 17. http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-calza_%28Dizionario_Biografico%29/ (27. 2. 2015)
- Jaki, B. (2000):** Meščanska slika. Slikarstvo prve polovice 19. stoletja iz zbirk Narodne galerije. Ljubljana, Narodna galerija.
- Jarc, J. (1976):** Petindvajset let Dolenjskega muzeja. V: *Novo mesto. Kulturnozgodovinski vodnik. Novo mesto, Dolenjski muzej*, 141–177.
- Komič, R. (2009):** Po sledih Strahlove zbirke. Zbornik za umetnostno zgodovino. Nova vrsta, 45, 185–216.
- Lallemant-Buysens, N. (2010):** Jacques Courtois et Salvator Rosa. V: *Ebert-Schifferer, S., Langdon, H. & C. Volpi (ur.): Salvator Rosa e il suo tempo 1615–1673*. Roma, Campisano Ed., 357–371.
- Magagnato, L. (1978):** Le »battaglie« di Antonio Calza. V: *Magagnato, L. (ur.): La pittura a Verona tra Sei e Settecento. Catalogo della mostra*. Verona, Neri Pozza, 143–149.
- Magagnato, L. (1991):** Arte e civiltà a Verona. Vicenza, Pozzo.
- Marinelli, S. (1978):** Antonio Calza. V: *Magagnato, L. (ur.): La pittura a Verona tra Sei e Settecento. Catalogo della mostra*, Verona, Neri Pozza, 140–143.
- Marinelli, S. (2000):** Cinque secoli di disegno veronese. Firenze, Olschki.
- Marini, P., Peretti, G. (1998):** Cento opere per un grande Castelvecchio. Venezia, Marsilio.
- Martin, S. C. (1997):** Calza, Antonio. V: *Allgemeines Künstlerlexikon*, 15. München, Leipzig, K. G. Saur, 636.
- Narodna galerija.** Stalni zbirki. Evropski slikarji. Italijanski slikarji in italijanske šole. Antonio Calza: <http://www.ng-slo.si/si/zbirke-in-register/evropski-slikarji/italijanski-slikarji-in-italijanske-sole/antonio-calza?tab=collactions&authorId=552> (21. 4. 2015)
- Ozzola, L. (1951):** I pittori di battaglie nel seicento e nel settecento. Mantova, Tipografia A.L.C.E.
- Polec, J. (1930):** Edvard in Karel Strahl. Zbornik za umetnostno zgodovino, 10, 45–210.
- Rozman, K. (1998):** Federico Zeri (1921–1998). Zbornik za umetnostno zgodovino. Nova vrsta, 34, 293–310.
- Rozman, K. (2000):** Federico Zeri e la Slovenia. Il primo incontro e il lavoro con Federico Zeri. *Annali dell'Associazione Nomentana di Storia ed Archeologia ONLUS*, Nuova serie, 1, 72–76.
- Sestrini, G. (1999):** I pittori di battaglie. Maestri italiani e stranieri del XVII e XVIII secolo = *Battle painters*. Roma, DeLuca.
- Tea., E., Tea., M. (1911):** Calza, Antonio. V: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, 5. Leipzig, E. A. Seemann, 420–421.
- Wagner, R. (2009):** Prinz Eugen von Savoyen als Mäzen, Diplomarbeit. Wien, Universität Wien.
- Zeri, F. (1983):** Tuji slikarji od 14. do 20. stoletja. Ljubljana, Narodna galerija v Ljubljani.
- Zeri, F., Rozman, K. (1997):** Evropski slikarji. Katalog stalne zbirke. Ljubljana, Narodna galerija v Ljubljani.
- Zeri, F., Rozman, K. (2000):** *European Paintings. Catalogue of the Collection*. Ljubljana, Narodna galerija.